

# Spasí olejná palma svět?

BUTLER, R. A.

Greening the World with Palm Oil? [online].

mongabay.com, January 26, 2011.

Originální verze článku je dostupná na adrese URL:

<[http://news.mongabay.com/2011/0126-palm\\_oil.html](http://news.mongabay.com/2011/0126-palm_oil.html)>.

Přeložil Jakub Mužík.



*Plantáže palmy olejné v malajském státě Sabah; producenti palmového oleje trvají na tom, že jejich produkt přispívá k „ekologičtějšímu hospodaření na naší planetě“, ale realita je mnohem složitější*

Jistá reklama se odehrává v typickém kancelářském prostředí. Zaměstnanec znučeně sedí u svého stolu a sleduje tikání hodin na stěně. Když konečně nastane očekávaná přestávka, vytáhne tyčinku KitKat od Nestle. Při otevírání jejího obalu si však nevšimne něčeho, co vidí pouze divák: místo čokoládové tyčinky se v obalu ukrývá tmavý chlupatý orangutaní prst. Zaměstnanec se s hlasitým křupnutím do „tyčinky“ zakousne a po tváři mu začnou stékat kapky krve. Jeho kolega na něj vyděšeně zírá. Následuje střih a záběr osamělého stromu stojícího uprostřed odlesněné krajiny. Atmosféru dokresluje řev motorové pily. Co se nám tento strašidelný klip snaží sdělit? Palmový olej, ingredience, bez které se neobejde množství produktů společnosti Nestle, zabíjí orangutany, protože ničí jejich přirozené životní prostředí – deštné pralesy na Borneu a na Sumatře.

Reklama vysílaná v rámci kampaně organizace Greenpeace si kladla za cíl dotlačit největšího světového zpracovatele potravin k rozvázání obchodních vztahů s dodavatelem palmového oleje, který údajně poškozují životní prostředí. A reakce společnosti Nestle? Cenzura reklamy na základě poškození autorských práv. Cenzura však nakonec přilákala ke kampani

celosvětovou pozornost, díky níž došlo k odhalení některých temných stránek historie společnosti Nestle a která donutila společnost ustoupit a zapojit se do rozsáhlého programu kontroly dopadu výroby svých produktů na životní prostředí. Společnost Nestle pak krátce na to skutečně přestala od tohoto dodavatele – společnosti Sinar Mas – odebírat suroviny a zavedla nové interní zásady, aby zajistila, že při produkci jí zpracovávaného palmového oleje nedochází k poškozování životního prostředí. Celá kampaň a nešťastná reakce společnosti Nestle následovaná kapitulací ilustrují možnosti aktivistů při nátlaku na velké korporace ve snaze donutit je k zodpovědnému chování k životnímu prostředí.

Palmový olej, vyráběný obvykle z palmy olejnice guinejské (*Elaeis guineensis*) pocházející ze západní Afriky, se v posledních třiceti letech stal jedním z nejpoužívanějších a současně nejkontroverznějších produktů rostlinné výroby. Palmový olej se používá v celé řadě produktů, které lze zakoupit v podstatě v každém supermarketu, lékárně a obchodním domě. Palmový olej obsahuje zhruba polovina všech potravinářských výrobků, například sušenky, burákové máslo a zmrzlina; kosmetika, například šampony, krémy, pěny na holení a mýdlo (při jehož výrobě se spotřebuje téměř 10 % celkové světové produkce palmového oleje); průmyslová maziva; a dokonce se používá i při výrobě biopaliv. Jeho všestrannost spojená s výnosy z palmových stromů, které jsou nesrovnatelně vyšší než výnosy z jiných olejních plodin, nastartovala raketovou expanzi palmy olejné v jihovýchodní Asii: Indonésie a Malajsie, které společně zajišťují 85 % celosvětové produkce palmového oleje, mají v současné době na svých územích přes 130 000 kilometrů čtverečních palmových plantáží (v roce 1984 bylo v Indonésii a v Malajsií celkem pouze 1 500 kilometrů čtverečních palmových plantáží). Tento úspěch však má současně obrovské dopady na životní prostředí: více než polovina expanze území palmových plantáží od roku 1980 proběhla na úkor přirozených lesů. Palmový olej proto vždy vzbuzoval pozornost environmentalistů a vědců znepokojených ztrátou biodiverzity, emisemi skleníkových plynů a znečištěním. Kromě toho je expanze palmových plantáží spojena také s porušováním územních a lidských práv, protože k ní dochází v oblastech, ve kterých les tradičně využívají k obživě místní komunity, jejichž přirozené právo na využití těchto území není nijak podloženo zákonem.

## **Od deštného pralesa k plantáži**

Produkce palmového oleje je jedním z průmyslových odvětví, ve kterých jsou kritickým faktorem ekonomické návratnosti úspory z rozsahu. Proto jsou palmové plantáže obvykle velmi rozsáhlé – k zásobování jednoho mlýna na palmové plody je zapotřebí minimálně 4 000 hektarů (10 000 akrů) osázených palmou olejnou. V praxi jsou však palmové plantáže obvykle větší. Potřeba získat rozsáhlá území vede developery v Malajsií a v Indonésii k bezohlednému potlačování tradičních forem využití zemědělské půdy, přičemž si v mnoha případech počínají v rozporu se zákonem. Podle průzkumů organizací Forest Peoples Programme, britské organizace na ochranu práv domorodých obyvatel, a Environmental Investigative Agency (EIA), mezinárodní environmentalistické organizace, je půda často plantážnickým společenstvem prodávána či dlouhodobě pronajímána bez vědomí či souhlasu komunit domorodých obyvatel. Kupní či nájemní smlouvy často podepisují jednotliví místní úředníci, což otevírá široké možnosti korupce, zejména ve vesnicích, kde má „dar“ v podobě jediné motorky magickou moc a může otevřít cestu k podpisu kupní či nájemní smlouvy. Avšak dokonce ani v případech, kdy je postupováno v souladu se zákonem a developeri palmových plantáží se snaží získat potřebná povolení, nejsou vždy vlastníci půdy srozumitelně informováni o podmínkách uzavíraných smluv nebo nechápou, že poskytují práva na využití své půdy na 30 či více let. Při svých šetřeních kontraktů uzavíraných v provincii Západní Papua na ostrově Nová Guinea se organizace EIA setkala s případem, kdy bylo podepsání smlouvy vyžadováno po čtyřletém chlapci, který měl smlouvu podepsat otiskem palce, protože neuměl psát, a jehož „podpis“ měl zajistit nadvládu producentů

společnosti nad plantáží na desítky let dopředu. Společnost, která zaplatila za pronájem jednoho hektaru plantáže na 25 let pouhé tři dolary, následně odlesnila větší území, než jaké bylo určeno k odlesnění na základě smlouvy, včetně malého lesa, jehož zachování rodina chlapce požadovala k naplnění svých každodenních potřeb. Vzhledem k důrazu kladenému v indonéském právu na vývoj na úkor zvyklostních územních práv však není tento případ bohužel ničím mimořádným. Ze zprávy zveřejněné v roce 2005 organizací World Agroforestry Centre vyplývá, že komunitám domorodých obyvatel byl přiznán právní nárok pouze na 0,2 % indonéského území, které je klasifikováno jako les (jako les je přitom klasifikováno 70 % území Indonésie). Největší podíl pozemkových práv na zalesněná území pak tvoří oprávnění k provozování komerčního lesnického průmyslu.



*Zdravý les a plantáž palmy olejné; rozdíl je ve skutečnosti ještě větší, než je na první pohled patrné: plantáže palmy olejné zadržují méně uhlíku, mají mnohem nižší míru biodiverzity a jsou mnohem náchylnější k erozi než přírodní lesy*

Sociální problémy však nekončí ani v oblastech, kde komunity půdu opravdu vlastní a k pěstování palmy olejné se rozhodují vědomě. Výkupní ceny v systémech využívajících drobné zemědělce, ve kterých drobní pěstitelé prodávají svou produkci k dalšímu zpracování v mlýnech, jsou často zneužívány a nezřídka zapojují drobné producenty do bludného kruhu půjček, které si berou, aby mohli pokrýt náklady na semenáčky, hnojiva a pesticidy. Malá trvanlivost plodů palmy olejné – plody je nutné zpracovat do 48 hodin po sklizni – a povinnosti vyplývající z uzavřených smluv znemožňují drobným pěstitelům prodej svého produktu jiným zákazníkům a výkupní cenu produktu tak určuje mlýn.

Ani po zajištění povolení k založení plantáže však není konverze deštného pralesa jednoduchá záležitost. Hodnotné řezivo pocházející ze vzrostlých stromů, jako jsou meranti (*Shorea* spp.), ramin (*Gonystylus* spp.) a merbau (*Intsia bijuga*), je nařezáno na kulatinu a prodáno pile, obvykle za účelem nařezání na dýhy pro potřeby nábytkářství a podlahářství, zatímco méně hodnotné stromy putují do drtičky, v níž jsou desítky let života rozemlety do materiálu určeného k výrobě papíru. Zbývající vegetace je obvykle vypálena, což mívá zničující dopad na okolní zalesněné oblasti. Pokud je odlesňovaná oblast bažinatá, je vysušena a následně osázena semenáčky palmy olejné. K dosažení maximální efektivity sklizně jsou palmy monokulturně vysázeny v hustých symetrických řadách. První sklizeň trsů oranžovo červených plodů lze očekávat tři roky po vysazení stromů. Trsy vážící až 45 kilogramů jsou ručně sklizeny a nákladními automobily převezeny do mlýna, kde je z nich extrahován surový, zářivě oranžový palmový olej. Olej je následně zpracován a přepraven do měst a přístavů. Větší část jeho produkce je pak exportována do zahraničí. V roce 2008 přesáhl objem exportu palmového oleje z Malajsie a Indonésie 30 miliard dolarů, z čehož byla největší část exportována do Indie, Číny, Bangladéše, Nizozemí, Německa a do Spojených států (seřazeno dle objemu exportu). Mezi největší spotřebitele palmového oleje patří také někteří z největších světových producentů spotřebitelského zboží, například společnosti Nestle, Unilever, General Mills, Kraft a Procter & Gamble.

Pěstování palmy olejné na půdě získané vykácením deštných pralesů nebo vysušením rašelinišť má obrovský dopad na životní prostředí. Výsledkem konverze panenského deštného pralesa, jehož jediný hektar je schopen zadržovat 400 tun uhlíku, na palmovou plantáž, jejíž jeden hektar je během 25 let jejího životního cyklu schopen zadržet pouhých 40 tun uhlíku, je uvolnění velkého množství skleníkových plynů. Ještě větší množství skleníkových plynů se uvolňuje z konvertovaných rašelinišť, v jejichž půdě je uloženo neuvěřitelné množství uhlíku, který se uvolňuje při kontaktu se vzduchem. Z výsledků studie Suzan Pageové (Leicester University) z roku 2007 vyplývá, že se při produkci jedné tuny palmového oleje vylišovaného z plodů vypěstovaných na vysušeném rašeliništi uvolní 15 až 70 tun oxidu uhličitého, a to především v důsledku odlesnění a vysušení rašeliniště. Biopaliva, která jsou vyprodukována z palmového oleje vylišovaného z plodů vypěstovaných na vysušených rašeliništích, pak pro atmosféru představují mnohem větší zátěž než konvenční fosilní paliva. Evropští zákonodárci, kteří se snažili snížit emise skleníkových plynů v dopravním sektoru prostřednictvím importu biopaliv z Malajsie a Indonésie, byli šokováni, když analýzy životního cyklu biopaliv prokázaly, že aby bylo možné díky jejich použití snížit emise skleníkových plynů ve srovnání s použitím tradiční nafty, musela by plantáž bionaftu produkovat po 400 let. A vzhledem k tomu, že jsou plantáže produktivní po zhruba 25 let, jsou potencionální úspory přinejmenším sporné.

To však stále není vše. Emise skleníkových plynů ještě dále zvyšují požáry. Vysušená rašeliniště jsou velmi hořlavá, a když jsou zapálena, mohou hořet a znečišťovat ovzduší celé roky. Ve velmi suchých rocích bývají Malajsie, Singapur a Thajsko pokryty příkrovem kouře z hořících rašelinišť, vyvolávající zdravotní problémy, dopravní kolapsy a politické pŕtky. V letech 1997 a 1998, kdy docházelo k vypalování porostů na Borneu a na Sumatře v největší míře, byl vzduch v Singapuru a v Kuala Lumpur tak zkažený, že jeho prosté každodenní dýchání odpovídalo vykouření tří krabiček cigaret za den. Celkem bylo v tomto období vypáleno 5,2 milionů hektarů neboli 13 milionů akrů.

Kalamitní požáry se nyní v tomto regionu opakují s téměř roční pravidelností. V roce 2005 klesl v důsledku vypalování porostů v Indonésii index znečištění ovzduší v kontinentální části Malajsie až na hodnotu 500, při které by se měli lidé vyhnout veškeré venkovní fyzické aktivitě a lidé s onemocněními srdce a plic, lidé starší 45 let a děti by neměli vycházet ven a měli by se vyhýbat fyzické aktivitě i doma. Rozhořčení singapurští a malajsijsí politici v



reakci na tento fakt vypalování porostů v Indonésii tvrdě odsoudili, na což indonéští politici reagovali prohlášením, že většina ohňů hoří v lesních oblastech, na jejichž obdělávání mají kontrakt malajsijské a singapurské plantážnické společnosti. Malajsijský předseda vlády v této situaci dokonce vyzval věřící, aby se v mešitách modlili za příchod deště.

Dopady plantáží palmy olejné na životní prostředí se však neomezují pouze na člověka – jejich expanze si již vyžádala také množství obětí mezi některými z nejvzácnějších a nejzajímavějších asijských druhů, včetně sumaterských nosorožců a tygrů, bornejských trpasličích slonů, malých kočkovitých šelem a populárních červených lidoopů – orangutanů. Biologové v současné době zastávají názor, že spotřeba palmového oleje představuje vůbec největší hrozbu pro největší počet živočišných druhů.



*Palmová plantáž a vykácený deštný prales v malajsijském státě Sabah; fotografie © Rhett A. Butler, 2008*

Dokonce i ve srovnání s lesem s vysokou mírou těžby dřeva představují plantáže palmy olejné biologickou poušť. V monotónní monokultuře přežívá pouze velmi omezený počet živočišných druhů (včetně cibetek, krys a koček bengálských) a většina zbývajících živočišných druhů (přes 80 %), které žijí v deštných pralesech, je nucena hledat nové životní prostředí, nebo vymírá. Proč tomu tak je? Konverze pralesa na plantáž palmy olejné zničí veškeré lesní niky, protože je při ní zničena klenba větví stromů a komplexní potravní řetězce a z čistých vodních toků se stanou špinavé studnice hnojiv, pesticidů a průmyslových chemikálií. Druhy jako kočka rybářská nebo kočka plochočelá, které jsou tak vzácné, že i největší světový odborník na malé kočkovité šelmy, Jim Sanderson, neviděl fotografie více než jedné kočky rybářské a tří koček plochočelých pořízené ve volné přírodě, vystavuje průmyslová výroba palmového oleje, při které dochází k ničení jejich přirozeného životního prostředí, bažinatých nížin v kontinentální Malajsii, na Borneu a na Sumatře, velkému nebezpečí.

„Tyto kočky jsou extrémně vzácné“, řekl Sanderson při rozhovoru s Rhettem A. Buttlerem v Surinamu, kde prováděl výzkum hustoty populací divokých kočkovitých šelem a jejich

přirozené potravy pomocí kamerových pastí. „Jsou specialisty na lov ryb a potřebují ke svému životu vodu a nížiny, které jsou na Sumatře konvertovány na palmové plantáže. To jim způsobuje obrovské problémy.“

Sanderson dále uvedl, že čtyři z pěti bornejských druhů kočkovitých šelem jsou zranitelné nebo přímo ohrožené.

„Největší hrozbou je pro ně produkce palmového oleje“, uzavřel.

Dalším druhem, který přímo ohrožuje poptávka po palmovém oleji, je bornejský „trpasličí“ slon. Trpasličí se mu říká proto, že je menší než sloni, kteří se vyskytují v kontinentální Asii. Úřad pro ochranu volně žijících zvířat v malajsijském státě Sabah (Sabah Wildlife Department), který spravuje národní parky této části Malajsie, ve své zprávě uvedl, že vzrůstá počet slonů chycených do pastí, které kladou zaměstnanci plantáží ve snaze přivydělat si prodejem masa divokých prasat a jelenů do restaurací nebo ve snaze o vylepšení vlastního jídelníčku. Sloni na takovou past našlápnou a past je chytí. Výsledné zranění může zkomplikovat infekce, nebo může být dokonce smrtelné. Nejvíce pasti ohrožují sloní mláďata. Kvůli rozšiřování palmových plantáží, které jsou často vysazovány přímo na březích řek a narušují přirozené migrační koridory, také sloni a kriticky ohrožení sumaterští nosorožci ztrácí své přirozené životní prostředí.

Nejnámější obětí produkce palmového oleje jsou však orangutani – lidoopi, kteří s námi sdílí 97 % DNA, používají nástroje, pravděpodobně vytvářejí umění a kojí své děti dokonce ještě déle než lidé. Přirozené životní prostředí orangutanů se téměř dokonale překrývá s klíčovými regiony produkce palmového oleje na Borneu a na Sumatře a tato skutečnost je pro „lesní muže“ opravdovou katastrofou.



*„Olejoví sirotci“ – jak mladým orangutanům vytrženým z jejich přirozeného životního prostředí říkají někteří environmentalisté – v centru pro rehabilitaci a návrat orangutanů do volné přírody Nyaru Mentang; fotografie © Rhett A. Butler*

Vliv expanze plantáží palmy olejná na život orangutanů je obzvláště patrný v centru Nyaru Menteng v srdci Kalimantanu, indonéské části Bornea. Ačkoliv byl projekt původně zaměřen na rehabilitaci a návrat orangutaních sirotek do volné přírody, v současné době slouží spíše jako chráněné území, protože přirozené životní prostředí orangutanů na Borneu je odlesňováno takovou rychlostí, že je v současnosti již obtížné nalézt oblasti, ve kterých by mohli být orangutani vráceni do volné přírody.

Prostředí vhodné pro život orangutanů je opravdu již tak vzácné, že desítky orangutanů vrácených v poslední době do volné přírody okusily pocit volnosti pouze za cenu ztráty vlastního života, když jejich nové domovy zničili dřevorubci a developeři palmových

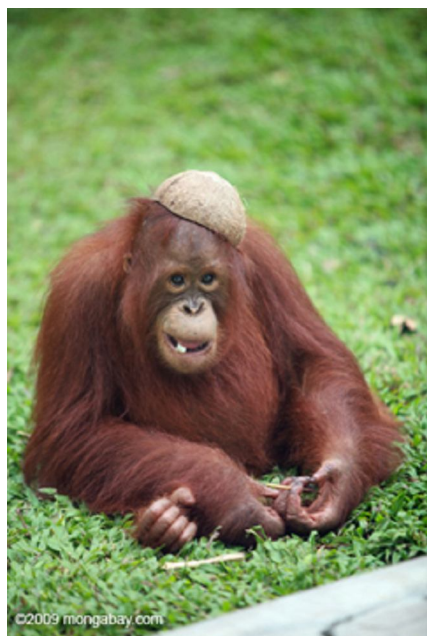
plantáží. Konverze deštného pralesa na nábytek, papír, dřevěné štěpiny a následně na palmové plantáže rychle snižuje počet oblastí vhodných pro návrat orangutanů do volné přírody a současně se dramaticky podílí na nárůstu počtu orangutanů, kteří potřebují záchranu.

Orangutani proto musí čekat v rehabilitačních centrech, kde je jich internováno již přes 2 000. To jsou však ti šťastnější. Na každého orangutana internovaného v rehabilitačním centru připadá šest nebo více orangutanů, kteří již za odlesňování zaplatili životem, byli odchyceni za účelem obchodu nebo jejich život ukončila mačeta či železná past. Odhady úmrtnosti orangutanů se pohybují od 1 500 do 5 000 jedinců ročně, přičemž celková populace orangutanů na Borneu čítá pouze 54 000 jedinců a na Sumatře dokonce pouze 6 500 jedinců. (Ostrov Borneo je rozdělen mezi Malajsii a Indonésii, ostrov Sumatra je součástí Indonésie.)

Rozloha přirozeného životního prostředí orangutanů se navíc stále zmenšuje, protože jej stále více ukrájí palmové plantáže metastázující v indonéské a malajsijské krajině. Během období kratšího než jedna generace se rozloha území vhodného pro život orangutanů v Kalimantanu zmenšila o více než 50 % – ze 143 000 km čtverečních na současných 70 000 kilometrů čtverečních. Na Sumatře se pak rozloha území pokrytého pralesem snížila od roku 1975 o 90 %.

Michelle Desilets, výkonná ředitelka organizace Orangutan Land Trust, říká, že se věci daly do pohybu asi před pěti lety. Odkázání na stále menší fragmenty lesa začali divocí orangutani čelit hladu, protože došlo k vyčerpání jejich přirozených zdrojů potravy, a byli nuceni začít podnikat výpravy do nově založených palmových plantáží, kde ožirají mladé palmové výhonky a ničí tak stromy ještě předtím, než začnou produkovat olejnatá semena.

Správci plantáží, kteří z tohoto důvodu začali na orangutany pohlížet jako na škodnou, vyplácejí odměnu 10 až 20 amerických dolarů za každého zabitého orangutana. Tato částka pak představuje pro námezdní dělníky, kteří si obvykle vydělají okolo 10 amerických dolarů za den, velmi lákavou motivaci.



*Orangutan ve středisku Nyaru Menteng*

„Náš záchranný tým začíná dostávat informace o potulných divokých orangutanech, kteří navštěvují lidská sídla,“ říká Desiletsová při naší návštěvě ve středisku Nyaru Menteng, zatímco chová malého orangutana. „Našli jsme orangutany ubité k smrti dřevěnými fošnami a železnými tyčemi, rozsekané mačetami, omráčené a pohřbené zaživa a také polité petrolejem



a poté zapálené. Od roku 2004 tvoří v našich střediscích stále větší podíl orangutani zachránění z oblastí v okolí palmových plantáží a z těchto oblastí také pochází více než 90 % sirotek mladších tří let.“

Kvůli vzrůstající poptávce po palmovém oleji – jenom ve Spojených státech amerických se jeho spotřeba mezi lety 2005 a 2009 ztrojnásobila a dále se zvyšuje také v rozvojových zemích, jako je Čína nebo Indie – se tato situace zřejmě v nejbližší době nijak nezmění. Oproti vykáčeným oblastem, které jsou schopny uživit alespoň menší počet orangutanů, nejsou palmové plantáže pro orangutany prostředím, které by umožňovalo jejich přežití. Nemohou-li se přesunout do jiných oblastí, kvůli izolaci nebo konfliktu s jinými orangutany, zahynou i bez přímého lidského přičinění.

Centrum pro ochranu orangutanů Center for Orangutan Protection, jehož členskou základnu vede Hardi Baktiantoro, nastoupilo novou cestu intervence a spustilo guerillovou kampaň proti společnostem, které v Kalimantanu ničí životní prostředí orangutanů. Tato skupina neúnavně zkoumá nově vykáčené oblasti a dokumentuje poškozování přírody pomocí videozáznamů, fotografií a systému GPS. Získané údaje následně zanáší do mapy a prezentuje ve službě Google Earth. Kromě toho výsledky svých výzkumů prezentuje na demonstracích a vydává mediální prohlášení, ve kterých předkládá důkazy usvědčující plantážnické společnosti, vládní úředníky a dokonce i nevládní organizace.

Palmový průmysl jeho aktivity v žádném případě neví. Kvůli hrozbám musel Hardi ukrýt svou rodinu i operační základnu celé skupiny. Web centra byl napaden hackery a jeho telefony odposlouchávány. Současně plantážnické společnosti nabízely ve snaze zastavit aktivity centra Hardimu úplatky v řádu desítek tisíc dolarů. Hardi je však neústupný.

„Dokud bude životní prostředí orangutanů ničeno, musíme podle mého názoru jeho ničení bránit,“ řekl při našem setkání v terénu. „Kdokoliv ničí životní prostředí orangutanů a zabíjí je, je můj nepřítel.“

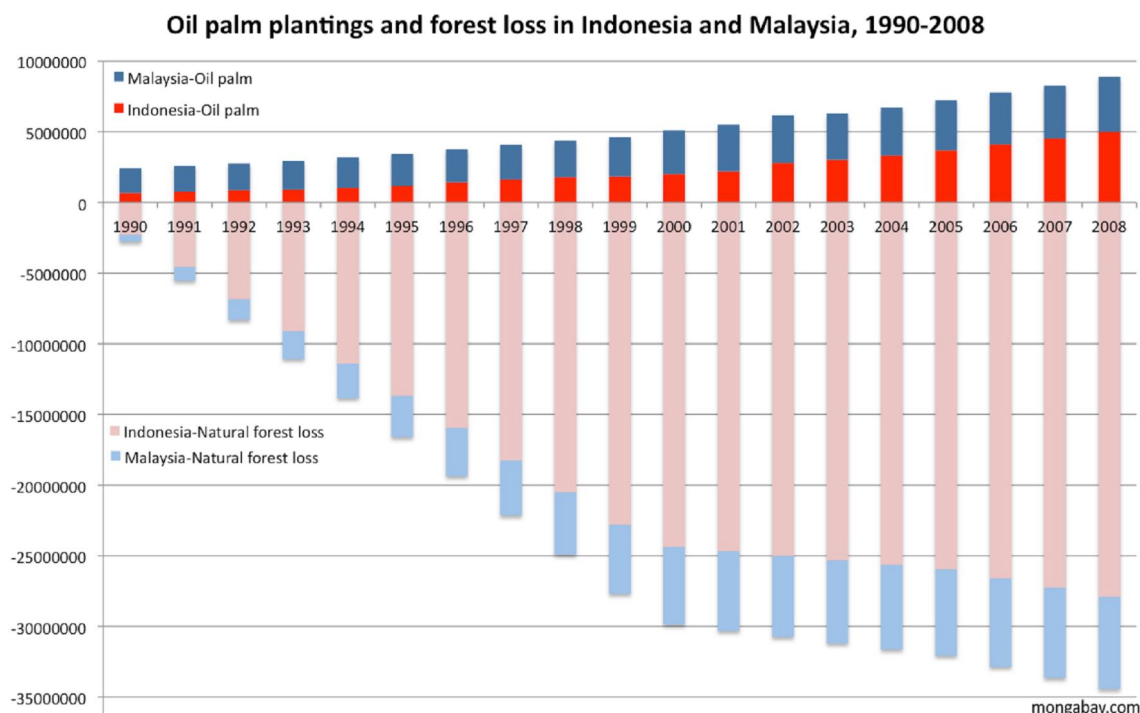
Existuje však i jiný úhel pohledu, který je třeba brát v potaz. Palmový průmysl je sice největší hrozbou pro orangutany, ale současně také důležitým zdrojem zahraničního obchodu a zaměstnanosti v Indonésii a Malajsii. Palma olejná je nejvýnosnější olejnou plodinou. Výnos rostlinného oleje z jednoho hektaru palmové plantáže je mnohem vyšší, než výnos z jednoho hektaru sójového, řepkového nebo kukuřičného pole. Díky tomu by mohl palmový olej v budoucnosti pomoci pokrýt poptávku po rostlinném oleji za současného snížení potřebné rozlohy obdělávané půdy, což je také argument, který pěstitele palmového oleje neopomenou zmínit v každé diskuzi o dopadech palmového průmyslu na životní prostředí. Někteří z producentů dokonce tvrdí, že by měla být produktivita jejich průmyslu veřejně oceňována. A někteří jsou dokonce ještě dále a tvrdí, že by ve skutečnosti měli být odměňováni jednotkami carbon credit za to, že brání odlesňování, ke kterému by jinak došlo v důsledku poptávky po půdě, na které by se pěstovaly méně produktivní plodiny. Environmentalisté se této myšlence pouze smějí, nicméně jejich konflikt s pěstiteli palmy olejné odráží složitost problematiky spojené s pěstováním této plodiny.

Skupina výzkumníků vedená Douglasem Sheilem z centra pro mezinárodní výzkum lesa Center for International Forestry Research (CIFOR) hodnotí aktuální expanzi palmového průmyslu jako řadu kompromisů.

„Rozvoj palmového průmyslu vyžaduje množství kompromisů,“ napsali Sheil a jeho kolegové ve zprávě, kterou zveřejnili v roce 2009. „Značná rentabilita pěstování palmy olejné přináší bohatství a rozvoj tam, kde jsou potřeba, současně však ohrožuje tradiční způsoby života. Palmový průmysl představuje cestu z chudoby, ale současně vystavuje obyvatele nebezpečí vykořisťování, desinformací a výkyvů trhu. Na jedné straně ohrožuje bohatou biologickou



diverzitu životního prostředí, současně však představuje zdroj prostředků, které lze využít k ochraně lesa. Nabízí obnovitelný zdroj paliva, ale může také zvýšit globální emise uhlíku.“



*Expanze rozlohy palmových plantáží a úbytek přírodního lesa v Indonésii a Malajsii v letech 1990-2008*

Zatímco je palmový průmysl důležitým přínosem pro celou společnost, podílí se na rozvoji infrastruktury, zlepšování životní úrovně obyvatelstva, vytváření nových pracovních míst a zvyšování daňových výnosů státu, má i svá negativa – obzvláště pro obyvatele, kterým poskytuje obživu les. Kromě negativ spojených se zakládáním palmových plantáží, při kterém často dochází ke sporům mezi developery a místním obyvatelstvem, je palmový průmysl zamořen i problémy souvisejícími s pracovní silou. Pracovní podmínky jsou náročné a v mnoha regionech je práce v palmovém průmyslu špatně zaplacená, dokonce i na místní poměry. Malajsijské společnosti mají potíže s hledáním místních dělníků, takže své zaměstnance obvykle importují z Indonésie a z Filipín, často ilegálně. Tito dělníci s nejasným právním statutem a téměř žádnými alternativami se pak po přijetí do práce na palmové plantáži snadno mohou stát obětmi vykořisťování. Průzkum indonéské komise pro ochranu dětí Indonesia Commission for Child Protection provedený v roce 2008 odhadl, že pouze v Malajsijském státě Sabah bylo v roce 2008 k práci na palmových plantážích bez omezení pracovní doby nuceno zhruba 72 000 dětí indonéských imigrantů pracujících na palmových plantážích. Arist Merdeka Sirait, předseda komise, který oznámil její zjištění, řekl, že dětem zaměstnanců plantáží nejsou vystavovány rodné listy, pročež ztrácí právo na školní vzdělání.

V provincii Papua, indonéské části ostrova Nová Guinea, někteří místní lidé věří, že je expanze palmového průmyslu součástí mnohem horšího cíle, kterým je podřízení domorodých Papuánců indonéské nadvládě. Mnoho Papuánců indonéskou nadvládou nad západní částí Nové Guiney, která začala v roce 1963, ale nikdy nebyla domorodým obyvatelstvem oficiálně ratifikována ve svobodném a spravedlivém procesu, stále odmítá. Aby potlačila tento odpor, zavedla indonéská vláda v provinciích Papua a Západní Papua, které tvoří indonéskou část Nové Guiney, zvláštní opatření. Tato opatření brání novinářům v komentování aktuální situace, tvrdě potlačují svobodu slova, umožňují rychlé potlačování politických protestů, zakazují distribuci knih o demokracii nebo jejích zásadách a umožňují vyplácení „zvláštních

kompenzací za ztrátu autonomie“ náčelníkům vesnic. Někteří Papuánci si jsou vědomi nedávného tlaku indonéské vlády na masivní expanzi palmových plantáží v těchto provinciích, která umožňuje zaplavit region Indonésany z jiných částí souostroví – lidmi, kteří se cítí být Indonésany mnohem více, než místní obyvatelé. Zpráva agentury pro sledování životního prostředí Environmental Investigative Agency uvádí, že plánovaná expanze palmových plantáží v indonéské části Nové Guinei, v provinciích Papua a Západní Papua, vyžaduje import nejméně 200 000 zaměstnanců, což v oblasti s populací tří milionů obyvatel představuje značné množství a vede ke snížení podílu domorodých Papuánců. Palmový průmysl by proto mohl z Papuánců učinit menšinu na jejich vlastním území.

„Důsledkem vládního plánu založit nejméně pět milionů hektarů plantáží by mohl být masivní příliv imigrantů, který by potencionálně mohl výrazně snížit podíl etnických Papuánců v populaci,“ uvádí zpráva. „Taková změna proporcí by nepochybně vedla k marginalizaci a odcizení domorodých Papuánců v jejich vlastní zemi.“

Vezmeme-li tedy v úvahu všechny tyto protichůdné argumenty, je vůbec možné dosáhnout rovnováhy mezi rozvojem palmového průmyslu, zájmy společnosti a ochranou životního prostředí?

Producenti palmového oleje věří, že ano. V roce 2004 skupina podílníků, včetně aktivistů, investorů, producentů a prodejců z celého světa, založila organizaci Roundtable on Sustainable Palm Oil (RSOP), která si klade za cíl vytvořit certifikační schéma pro produkci palmového oleje způsoby, které respektují společnost a životní prostředí. Mezi kritéria schématu patří například následující požadavky: používání přírodních pesticidů a přírodního kompostu na místě syntetických pesticidů a hnojiv, implementace zásad o nevypalování k snížení emisí skleníkových plynů a snížení nebezpečí rozšiřování požárů do zalesněných oblastí, zachování lesů s vysokou ochrannářskou hodnotou, zavedení emisních norem k snížení míry znečištění ovzduší a vytváření zachytých jezírek k zachycování odpadu z palmových mlýnů a bránění jeho odtoku do vodních toků, kde ničí životní prostředí vodních živočichů. V sociální oblasti pak mezi zaváděná kritéria patří omezení expanze plantáží na právně sporných územích, respektování svobodného a informovaného předchozího souhlasu domorodých obyvatel, dodržování základních zdravotních, pracovních a bezpečnostních standardů a respektování zákonných a zvykových práv místních obyvatel. Organizace doufala, že se jí podaří prosadit zvýhodnění certifikovaného palmového oleje vyrobeného v souladu se standardy obnovitelnosti přírodních zdrojů, díky kterému bude možné financovat dodatečné náklady spojené s jeho certifikací.



*Palmová plantáž na Sumatře*



*Deštný prales v provincii Severní Sulawesi*

Avšak ani tato iniciativa, která byla uznávána jako potencionální krok vpřed pro celý palmový průmysl, se neubránila pochybení. Společnost Unilever, největší světový korporální odběratel palmového oleje (1,3 milionů tun ročně neboli 4 % globálního trhu) a silný zastávce organizace RSPO, se brzy stala cílem barvitě kampaně organizace Greenpeace, při které aktivisté převlečení za orangutany narušovali setkání akcionářů společnosti a vnikali do jejích kanceláří. V rámci kampaně také obvinili indonéskou společnost PT Smart, jednoho z největších dodavatelů spotřebitelských produktů, která tvrdila, že produkuje palmový olej udržitelným způsobem, z aktivit poškozujících životní prostředí, zejména devastace močálů a deštných pralesů. V obavách ze snížení prodejů svého mýdla Dove, zmrzliny Ben & Jerry's a dalších značek s velkým zastoupením na západních trzích, zahájila společnost Unilever vyšetřování těchto obvinění. Nezávislý auditor poté zjistil, že společnost PT Smart, kterou vlastní indonéský konglomerát Sinar Mas, se skutečnosti chová ještě mnohem hůře, než uváděly zprávy aktivistů. Společnost Unilever v reakci na šetření zrušila s touto společností odběratelskou smlouvu v hodnotě 32,6 milionu dolarů, a společnost PT Smart následně přišla i o další smlouvy v hodnotě milionů dolarů se společnostmi Kraft a Nestle.

„K dodavatelům, kteří porušují zákony, máme odmítavý postoj,“ řekl vedoucí nákupu společnosti Unilever Marc Engel, když společnost ohlásila odstoupení od smlouvy. „Společnost Unilever je odhodlána prosazovat zásobování z udržitelných zdrojů.“

Incident donutil společnost Unilever, aby lépe prověřovala své vztahy s jinými společnostmi. Po odvysílání dokumentu televize BBC o kácení deštného pralesa společností Duta Palma, dalším producentem palmového oleje, společnost Unilever zakázala svým dodavatelům odebírat od této společnosti suroviny. Společnost Unilever se obávala, že by její spojení s dodavateli porušujícími zákony mohlo narušit její cíl, kterým je vybudování sítě dodavatelů palmového oleje s prokazatelným původem do roku 2015.

Společnost Unilever poté spustila reklamní kampaň týkající se zásad výběru dodavatelů, změna dodavatelů surovin ale nebyla jejím samostatným rozhodnutím, nýbrž přímým důsledkem kampaně organizace Greenpeace. Stejně jako ostatní přední dodavatelé spotřebitelských výrobků se i společnost Unilever prostřednictvím certifikace palmového oleje snaží především snížit rizika svého podnikání, a ne vyhovět ekologickým aktivistům. Kdyby se proti jejím výrobkům obrátili spotřebitelé nespokojení s obsahem palmového oleje pocházejícího z nepřijatelných zdrojů, mohla by ztratit část svého podílu na trhu, který by naopak získaly společnosti, které by přijaly transparentnější zásady pro výběr svých dodavatelů. Některé společnosti dnes již obsah palmového oleje ve svých výrobcích skutečně redukuje nebo dokonce úplně eliminují. Společnost Lush Cosmetics nejenže nahradila



palmový olej používaný při výrobě svého mýdla jinou surovinou, ale dokonce i spustila kampaň zaměřenou proti palmovému oleji. Společnost Cadbury New Zealand přestala v reakci na stížnosti svých zákazníků, včetně zákazu prodeje svých produktů v aucklandské ZOO, používat palmový olej při výrobě své čokolády. Světová banka, klíčový hráč na poli rozvoje palmového průmyslu již od roku 1960, dokonce poté, co zjistila, že společnost Wilmar Plantations, která je součástí jejího portfolia, nebere ohledy na životní prostředí, přestala společností zabývajícím se výrobou palmového oleje poskytovat půjčky.

Potíže, do kterých se může dostat společnost neberoucí ohledy na zájmy svých zákazníků, ilustruje případ společnosti Nestle z roku 2010. Společnost Nestle se v tomto roce dostala pod palbu poté, co se pokusila cenzurovat kampaň organizace Greenpeace, která cílila na její odběr palmového oleje od společnosti PT Smart, stejného dodavatele, kterého organizace Greenpeace obvinila ve své zprávě z poškozování životního prostředí. Reakcí na tuto snahu byla obrovská kritika, včetně 200 000 protestních e-mailů a videa s orangutaním prstem, které se stalo virálním a které bylo poté, co se jej společnost Nestle pokusila velmi razantně zakázat, shlédnuto více než 1,3 milionkrát. Na stránkách společnosti ve službách Twitter a Facebook se objevily tisíce zpráv (ve službě Facebook například s dotazem, zda se najde více fanoušků fotografie orangutana než stránky společnosti Nestle) a aktivisté také zveřejnili sérii incidentů, na které by společnost Nestle raději zapomněla, včetně skandálu s jejími výrobky pro děti ze sedmdesátých a osmdesátých let. V reakci na tyto protesty nakonec společnost Nestle svou smlouvu se společností PT Smart zrušila. Způsobené škody však již nebylo možné napravit. Ačkoliv byla společnost Nestle pouze malým odběratelem palmového oleje a její tyčinka KitKat ho obsahovala pouze mikroskopické množství, byla v důsledku velmi sledované kampaně neustále spojována s ničením deštných pralesů a životního prostředí orangutanů dokonce ještě dlouho poté, co od sporné smlouvy odstoupila. Povzbuzeni tímto úspěchem začali aktivisté cílit na většího hráče, společnost Cargill, americkou zemědělskou společnost v soukromých rukou, která je jedním z největších původců odlesnění na planetě. Ačkoliv Nestle zrušila smlouvy se společností PT Smart, odebírala i nadále její suroviny prostřednictvím společnosti Cargill, kterou organizace Greenpeace, Rainforest Action Network (RAN) a další organizace spojují s odlesňováním Kalimantanu, indonéské části Bornea.

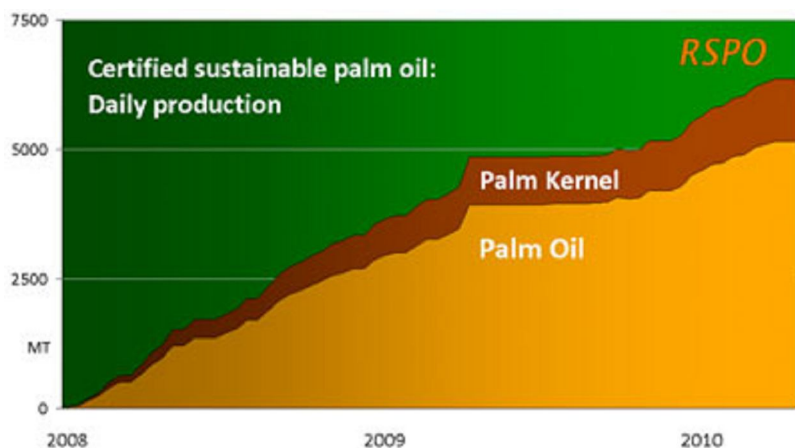


*Palmový olej v současné době obsahuje více než polovina produktů potravinářského průmyslu; díky vysokým výnosům je palmový olej levnější než jiné rostlinné oleje; ve snaze snížit náklady někteří výrobci sladkostí nahrazují ve svých produktech z mléčné čokolády palmovým olejem kakaové máslo; fotografie © Rhett A. Butler*

Organizace RAN a další organizace doufaly, že se jim podaří donutit společnost Cargill, aby přerušila své kontakty s bezohlednými firmami a zavedla standardy přísnější než ty, které

zavedla organizace RSPO, což nyní mnoho společností činí zcela dobrovolně. Tlak vyvíjený na společnost Nestle měl nakonec kýžený výsledek: v květnu roku 2010 tato potravinářská společnost přestala do svých produktů přidávat palmový olej vyprodukovaný společností Sinar Mas a zavedla nová kritéria pro své odběry surovin, která si kladou za cíl chránit lesy a respektovat práva místních obyvatel. Organizace Greenpeace, nebo naše planeta, jak říká sama tato organizace, jednoduše řečeno zvítězila. Společnost Cargill následně oznámila, že bude společnost Sinar Mas vyšetřovat a pokud nebude s výsledky šetření spokojena, přeruší s ní obchodní vztahy.

O několik měsíců později předložila společnost Sinar Mas výsledky šetření, ze kterých mělo vyplývat, že se PT Smart žádných nezákonných praktik nedopouštěla. Bližší analýza výsledků šetření však ukázala, že obvinění organizace Greenpeace byla skutečně oprávněná – společnost PT Smart porušila indonéské právo a standardy organizace RSPO v osmi z 11 koncesí na Borneu a na Sumatře, které prošly nezávislým auditem. Skandální snaha společnosti Sinar Mas o jiný výklad výsledků auditu vedla společnost Cargill k vystupňování tlaku na společnost Sinar Mas a zopakování požadavku, aby společnost PT Smart dodržela svůj plán certifikace všech svých plantáží do roku 2015. Incident také vrhl velmi špatné světlo na organizaci RSPO, protože společnost PT Smart zůstala jejím členem i přes své dobře zdokumentované prohřešky vůči životnímu prostředí na Sumatře a na Borneu.



I přes značně medializované skandály však zájem o organizaci RSPO v současné době stále vzrůstá a poptávka po certifikovaném palmovém oleji vyprodukovaném udržitelným způsobem představovala v prvním pololetí roku 2010 téměř 100 % veškeré poptávky evropských společností po palmovém oleji. Jak je však patrné z případů společností Cargill a PT Smart, iniciativa stále čelí nebezpečí, že budou objeveni další její členové, kteří porušují stanovená pravidla. Organizaci také stále sráží nedostatek nadhledu, neschopnost trestat členy porušující její pravidla, zásadní konflikty (vyhovění zásadě nekácení lesa s vysokou ochrannářskou hodnotou například technicky vzato postavilo indonéské pěstitele mimo zákon, který vyžaduje od vlastníků koncesí, aby na plantáže konvertovali veškerou získanou půdu) a podezření kritiků, že jejím skutečným cílem je legitimizovat pokračující expanzi palmových plantáží.

Největším stimulem pro očištění organizace proto zůstává poptávka spotřebitelů. Pokud spotřebitelé dají svým chováním na trhu najevo, že chtějí palmový olej pocházející z věrohodných a k životnímu prostředí šetrných zdrojů, palmový průmysl jej vyrobí. Cena „ekologičtějšího“ palmového oleje není vysoká – zejména pro zákazníky z bohatých zemí. Výzkum, který v lednu roku 2010 publikoval Rhett A. Butler společně s Lianem Pin Kohem, vědcem pracujícím ve švýcarském federálním technologickém institutu v Curychu, ukazuje, že za certifikovaný palmový olej by průměrný americký spotřebitel zaplatil pouze o 40 centů ročně více, než za palmový olej pocházející z necertifikovaných zdrojů. Evropané by pak

navíc zaplatili maximálně euro či dvě ročně. Z toho vyplývá, že spotřebitelé mají na palmový průmysl reálný vliv.

Dokud nezačnou podporovat zodpovědnou produkci palmového oleje sami spotřebitelé, budou ve vyvíjení tlaku na společnosti zapojené do pochybných operací pokračovat alespoň aktivisté. Jeden z nejdojemnějších příběhů se odehrál na ostrově Woodlark, v tropickém ráji u pobřeží Papuy-Nové Guinei. Ostrov o rozloze 80 000 hektarů, na kterém sídlí množství endemických druhů, včetně kuskuse ostrovního, skvrnitého nočního vačnatce, poskytuje obživu 6 000 obyvatel, kteří se živí lovem a drobným pěstitelstvím. Přírodní krásy ostrova Woodlark však v roce 2007 ohrozil malajsijský developer plantáží Vitroplant, který bez souhlasu místních obyvatel podepsal smlouvu o konverzi tří čtvrtin porostu ostrova na palmové plantáže. V reakci na tuto hrozbu spustili místní obyvatelé malou kampaň, které se následně dostalo velké mediální podpory od online skupiny aktivistů Ecological Internet. Internetová kampaň strhla na problém širší pozornost žurnalistů a politiků v Británii, Austrálii, na Novém Zélandu a na Papue-Nové Guinei. V lednu obdržel předseda vlády Papuy-Nové Guinei Sir Michael Somare přes 3 000 protestních e-mailů, které ho obviňovaly z obratu od ochrany přírody k jejímu ničení. Papua Nová Guinea si předtím vysloužila uznání environmentalistů svým vystoupením na prosincové schůzi Organizace spojených národů na Bali, jejímž tématem bylo oteplování klimatu, kde její delegát Kevin Conrad prohlásil na adresu Spojených států: „Pokud nemáte zájem vést [boj se změnami klimatu], tak jděte z cesty.“ Stejnou větu pak použila v dopisu předsedovi vlády Somaremu i organizace Ecological Internet. Krátce poté byly plány na odlesnění ostrova a založení palmových plantáží zrušeny.

Dr. Simon Piyuwes, praktický lékař, který byl jedním z klíčových vůdců opozice vůči projektu, po rozhodnutí vlády o zastavení konverze ostrovní půdy na palmové plantáže prohlásil:

„Obyvatelé ostrova Woodlark žijí bezstarostné životy uprostřed oceánu a své bohaté lesnaté krajiny. Lesy a zvířata hrají v jejich životech nenahraditelnou roli. Rozhodnutí vlády ušetřit vzácné druhy, které naše Země velmi miluje a chrání, je velkou úlevou. Dovoluji si tímto za obyvatele ostrova Woodlark vyjádřit vládě uznání za toto rozhodnutí. Děkuji také všem organizacím a jednotlivcům, kteří tomuto vážnému tématu věnovali svůj čas. Naše Země takovou spolupráci potřebuje.“

Palmový olej však není jedinou surovinou pocházející z deštných pralesů. Džungle v Amazonii, Jihovýchodní Asii a v Kongu se rozprostírají na obrovských nalezištích uhlí, ropy, plynu a vzácných kovů. Těžba těchto surovin, které jsou stavebními kameny a základními zdroji energie internetového věku, je vykoupena obrovskými škodami spáchanými na lese a jeho obyvatelích, jako ve filmu Avatar. Někteří aktivisté se nyní začínají připravovat na epickou bitvu proti vykořisťovatelům, které tyto suroviny těží.